

Evaluatierapport nazorg Bijlmer:

Psychische problemen groter dan verwacht

De politie helpt bij het ophalen van persoonlijke eigendommen uit naburige flats in de Bijlmer. Politie en hulpverleners gaven de bewoners uiteenlopende informatie over het terugkeren naar de flats. foto Michael Kooren

Het aantal mensen dat na de vliegcrash in de Bijlmer in oktober '92 te kampen heeft met psychische problemen, is aanzienlijk groter dan door deskundigen werd verwacht. Over de nazorg na de ramp die werd uitgevoerd op basis van een nazorgplan van de gemeente Amsterdam is het merendeel van de slachtoffers tevreden. Van de geboden hulp is goed gebruik gemaakt. Wel kunnen hier en daar verbeteringen worden aangebracht. Dit zijn de belangrijkste conclusies uit het eerste evaluatie-onderzoek naar de psychische gevolgen van de ramp en de effecten van de nazorg. Het onderzoek werd uitgevoerd door de afdeling Psychiatrie van het Academisch Medisch Centrum (AMC). De resultaten van het onderzoek werden op 21 december bekend gemaakt. Hier volgen de hoofdpunten uit het rapport.

Voor het onderzoek naar de psychische gevolgen en het effect van de nazorg, hebben de onderzoekers in totaal 340 (ex)-bewoners van de in oktober '92 getroffen flats Groeneveen en Kruitberg en de direct aangrenzende flatgebouwen benaderd. De medewerking van de slachtoffers werd als 'zeer goed' beoordeeld. Velen bleken bereid mee te werken aan het onderzoek en waren met name blij, dat zij een half jaar na de ramp nog niet vergeten waren en dat hun mening belangrijk werd gevonden.

Verwachting

Een aantal verwachtingen met betrekking tot psychische gevolgen bleek niet met de werkelijkheid overeen te stemmen. Zo had de onderzoeksgroep op basis van ondermeer literatuurstudie verwacht dat twintig tot dertig procent van de slachtoffers na de ramp met ernstige psychische problemen te maken zou krijgen. Bij de eerste twee meetmomenten in maart en april 1993, een half jaar na de ramp, bleek maar liefst 72 procent van de slachtoffers in meer of mindere mate met psychische gevolgen te kampen. Bij een kwart van hen was sprake van een zogenaamde 'post-traumatische stress-stoornis' (PTSS). Deze stoornis kenmerkt zich door herbeleving van de gebeurtenissen en het onvermogen van de slachtoffers om schrikreacties van zich af te zetten. Snel schrikken, slecht slapen, hartkloppingen en het vermijden van confrontaties die te maken hebben met de ramp, zijn eveneens kenmerkend voor PTSS. Mensen die na de ramp uit de Bijlmer naar elders zijn verhuisd, bleken er relatief het slechtst aan toe te zijn. De onderzoeksgroep verklaart dat door het feit dat zij de binding met het gebied en de omgeving zijn verloren, waardoor ze in zekere mate geïsoleerd zijn geraakt. Ten opzichte van de slachtoffers die nog in de directe omgeving van het rampterrein wonen,

vormen zij een 'vergeten groep'. Verwacht werd ook dat slachtoffers bij de verwerking van hun ervaringen een groot beroep zouden doen op mensen in hun directe omgeving; lotgenoten, familie en vrienden, buurtwerkers, en dergelijke. Die verwachting bleek ook niet helemaal uit te komen. De rol van deze verwerking 'dicht bij huis' bleek beperkt, terwijl juist het beroep op huisartsen en RIAGG weer veel groter was dan werd verwacht.

Nazorgplan

Van de geboden hulp op basis van het direct na de ramp opgestelde nazorgplan is goed gebruik gemaakt. Bij de nazorg hebben niet minder dan 37 verschillende instellingen een rol gespeeld, variërend van het verlenen van materiële en financiële steun aan de slachtoffers, kinderopvang, geestelijke- en pastorale hulp. Gemiddeld werd per persoon van ongeveer vier verschillende instellingen gebruik gemaakt.

Bij het opstellen van het nazorgplan was het centrale uitgangspunt dat de problemen zoveel mogelijk via 'sleutelfiguren' in het netwerk van directe relaties van de slachtoffers moesten worden benaderd en dat het uitvoerende werk zoveel mogelijk via de reguliere kanalen zou verlopen. De professionele organisaties belast met de geestelijke gezondheidszorg, zouden hun aandacht moeten verleggen van directe zorg en behandeling naar ondersteunende en voorwaardenscheppende activiteiten, zoals publieksvoorlichting, het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten voor zowel slachtoffers als voor de betrokken hulpverlenende instanties, steun aan scholen, consultatie en triage en directe zorg en behandeling van gecompliceerde gevallen. De moeilijkheid was met name dat in Nederland weinig ervaring was met de psychische gevolgen na rampen op een zo grote schaal. Het geschatte totaal aantal mensen dat bij de ramp was betrokken of er op enige manier de gevolgen van ondervindt, bedraagt 1000 tot 1500. De centrale coördinatie voor het nazorgplan werd ondergebracht bij de sector Geestelijke Gezondheidszorg van de GG & GD.

Conclusies en aanbevelingen

Ondanks het feit dat de slachtoffers

over het algemeen goed gebruik hebben gemaakt van de geboden hulp, bleek de coördinatie en informatie toch niet altijd even soepel. Mensen bleken niet altijd de weg naar de juiste instanties te kunnen vinden of bleven verstoken van achteraf voor hen belangrijke informatie. Het ontbreken van een centraal aanmeldpunt en een centraal dag en nacht bereikbaar telefoonnummer voor alle hulpvragen, werd als een gemis ervaren. Ook de voorlichting over de mogelijkheden en instanties voor nazorg kan verbeterd worden. Verder riep het grote aantal mensen dat na lange tijd nog met ernstige geestelijke problemen kampte, nieuwe vragen op, onder andere of de toegepaste methode voor hulp bij de verwerking wel de juiste is. Uit de onderzoeksresultaten kunnen dan ook een aantal aanbevelingen worden afgeleid, die door de onderzoekers in het rapport zijn verwerkt. De eerste aanbeveling luidt, dat het opstellen van een rampenplan ten behoeve van de nazorg noodzakelijk is, evenals een centrale regie voor alle organisaties en activiteiten. Ook een centraal coördinatiepunt op de plaats van de ramp, zodat in de eerste 'acute' fase de nazorg in een zo vroeg mogelijk stadium helder en overzichtelijk kan worden gestuurd, wordt als een belangrijk aandachtspunt genoemd. De inzet van een mobiel crisisteam wordt in dit verband aangeraden en kan in een opvangcentrum goede diensten leveren. De informatie over nazorg in het algemeen en met betrekking tot specifieke nazorg-instanties, kan gerichter. Veel belang wordt gehecht aan het wegwijzen van mensen in de netwerken en organisaties die bij de nazorg zijn betrokken, zodat verwijzing en begeleiding van de slachtoffers soepeler kan verlopen. Aan voorlichting over de psychische gevolgen na rampen in het algemeen wordt ook veel waarde gehecht, een taak waar ook de media een belangrijke rol bij kunnen vervullen. Ook voorlichtingsbijeenkomsten hebben hierbij grote waarde. Uit het onderzoek bleek dat veel mensen graag naar zo'n bijeenkomst hadden willen komen, maar er niets vanaf wisten, een teken dat voorlichting en informatievoorziening beter kunnen worden gestroomlijnd. Tijdens de Bijlmerramp kwam het bijvoorbeeld voor dat de politie en de hulpverleners in de BijlmerSpoorhal verschillende tijd-

stippen gaven waarop mensen naar hun eigen woning mochten terugkeren.

Onderzoek

Tot slot werd nog nader ingegaan op het belang van het ondersteunen van wetenschappelijk onderzoek naar de psychische gevolgen van rampen in het algemeen. Juist omdat in Nederland de praktijkervaring met zo grootschalige rampen zeer beperkt is, is het van essentieel belang om de gevolgen ook op langere termijn goed te evalueren, zodat hulpverlenende instanties er lering uit kunnen trekken voor betere voorbereiding op toekomstige calamiteiten. Het nu gehouden onderzoek geeft nog geen antwoord op alle vragen en heeft zelfs nieuwe vragen opgeworpen. Zo is in de twee meetmomenten in maart en april 1993 uitsluitend gekeken naar de post-traumatische stress-stoornis, terwijl wellicht nog andere psychische gevolgen een rol spelen. Met name het voortzetten van het onderzoek om ook de latere fasen van psychotrauma's in kaart te kunnen brengen, wordt van groot belang geacht. In maart 1994 zal een vervolgonderzoek worden gehouden onder de 340 onderzochte respondenten, waarbij opnieuw de stand van zaken wordt gepeild. Wetenschappelijk onderzoek is echter afhankelijk van subsidies, die voor dit onderzoek is verkregen van het Praeventiefonds, het Nationaal Fonds Geestelijke Volksgezondheid, het ministerie van Binnenlandse Zaken en in beperkte mate van de gemeente Amsterdam. In sommige landen, onder andere de VS en Zweden, wordt standaard onderzoek verricht naar de gevolgen van rampen. Daar zijn fondsen beschikbaar om op basis van de rampenwetgeving iedere ramp te documenteren en te evalueren met betrekking tot de psychische gevolgen in relatie tot de geboden nazorg. De onderzoeksgroep van de Bijlmerramp doet de aanbeveling om ook in Nederland tot een dergelijke regeling te komen.

'De Bijlmermeer-vliegramp: een onderzoek naar de psychische gevolgen bij getroffen en hun commentaar op de geboden nazorg'
(Gersons et al., 1993)

2/2